

Р Е Ц Е Н З И Я

от доц. д-р Цветан Кулевски

за публична защита на дисертационен труд на тема:

НАРАТИВЪТ В АНГЛОЕЗИЧНАТА РЕТОРИКА НА ЕСТОНСКИЯ ПРЕЗИДЕНТ ЛЕНАРТ МЕРИ В ПЕРИОДА 1992-2001

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по научна специалност 2.3 Ф илософия (История на реториката) в професионално направление „Философия на културата, политиката, правото и икономиката“

на Георги Петров Мерджанов

Научен ръководител: доц. д-р Герасим Петрински

На пръв поглед избраната от докторанта тема е едновременно и интересна, и навежда на мисъл за известна самоцелност, що се отнася до наличието на български интерес към англоезичната реторика тъкмо на естонския президент. Но това впечатление веднага се „разсейва“ от констатацията и обосновката на автора, че именно Естония е сред онези държави, която е успяла да се „измъкне“ от популярното схващане за източно-европейска държава и редица изследователи я възприемат като същинска „европейска“ държава, лидер в сферата на цифровизацията. И поради „битието“ ѝ на „малка държава“, нейната президентска реторика е по същество „международна“.

Целта на президентските речи е да се достигне до международна аудитория-Така естонските президенти изграждат визията на страната си на международната арена и възприемайки ценностите на северните си съседи. И както пише докторантът, вместо към Източна Европа, Естония „пътува“ към Запада. Президентското послание, което се изпраща в чужбина, е коренно различно и не се тълкува идентично, както биха го възприемали естонските граждани.

Докато за възприемането и интерпретацията на едно послание на президента към „своите“ съграждани влияят само културните особености на естонците, то за възприемането му в чужбина сработва друг механизъм за разбирането му. Обикновено президентът има силата да разказва историите си пред огромна аудитория, като ива свободата да оформя наратива в зависимост от личните си качества на разказвач.

Докторантът е взел за обект на своя анализ наративът в естонската англоезична президентска реторика на Ленарт Мери в периода 1992-2001 година. Целта на изследването му е да се изведе модел по който наративът се ползва от Ленарт Мери и ролята му в историческите процеси в Естония. Според докторанта, полученото познание би могло да се използва за оценка на реторическите качества на други източно-европейски президенти. В частност, резултатът може да се използва за оценка на българските президенти и за разкриване на проблемни зони в международната им реторика.

Подходът на автора е насочен в две направления. Да се анализират типове наративи и техните структури в естонската англоезична реторика на Ленарт Меси и зна тази основа да се изведе методология за използване на наратива в англоезичната източно-европейска президентска реторика. Затова и основната хипотеза, която докторантът иска да потвърди е, че в реториката на Ленарт Меси има модел, който може да бъде изведен чрез структурен и софтуерен анализ.

Съвсем логично и правилно още в първата част на изследването си докторантът проследява еволюцията на термина „наратив“ чак от Древна Гърция, та до наши дни. Според него наченките на наратива се долавят още в ранните текстове на епоса за Гилгамеш. Обикновено „наративът“ се характеризира със структура с „начало“ и „среда“, но без „край“. Докторантът се позовава на Диоген Лаерции, който характеризира „наратива“ като отделен стил и на Джордж Кенеди, според който Горгий разделя речта на „въведение“, „наратив“, „доказателство“ и „заключение“. Антифон пък акцентира върху важността на „изложението“ на фактите в едно съдебно дело.

У псевдо-Аристотел се постулира, че може да се разказва за минали, сегашни и бъдещи събития, а самия „наротив“ трябва да е кратък, ясен и правдоподобен. Авторът отбелязва, че през този период рязко се засилва стремежът за обентивност, за рационализиране на преживяванията и за отчетлива хронологичност. Сам по себе си този факт поражда една нова интелектуална вълна в реториката, която се стреми да конструира „наротив“, който е твърде вероятен да се случи. Самият Аристотел Стагирит твърди, че на много места в речта има нужда от „наротив“.

Докторантът акцентира на факта, че Аристотел ясно е разграничавал „поетиката“ и „реториката“. Докато функцията на поетическото изкуство е да доставя удоволствие, то „наротивът“ в реториката цели да повлияе на аудиторията спрямо желанията на оратора. Заслугата на Аристотел е в твърдението, че структурата на „ентимемата“ подканва аудиторията да достигне самостоятелно до търсения от оратора „извод“.

Авторът се опира и на реторическото наследство на Цицерон, който е допускал употребата на „въображаем наротив“, както и наротив, който служи за удоволствие. При Цицерон наротивите за забавление са присъщи за делиберативните и епидейктическите речи. Според Цицерон на публиката трябва да бъде предоставено да си представя повече, отколкото ораторът е казал. Този подход на Цицерон силно ни навежда към подходът на Аристотел за ентимемата. Препоръчва се в речите да се конструират по две гледни точки: едната твърдо да се придържа към фактите, докато втората гледна точка да е „фикция“ на оратора.

В своето творчество пък Квинтилиан препоръчва прилагането на похват за премахване от речта на неудобните факти именно чрез наратива. Така постепенно наротивът започва да зависи от гледната точка на разказвача, а не от конкретните факти. За него наротивът не трябва да е тъй точен и прецизен, а по скоро да е убедителен. Дори и при Августин Блаженный основното качество на наратива е неговата убедителност. Това е дало и основание на Жерар Женет в наши дни да твърди, че през Средновековието реториката е била сведена до изкуство за украсяване на речта. Докторантът се е позовал и на „наротивната парадигма“ на Уолтър Фишер, който дефинира съвременното човечество като „Номо narrans“ и разглежда всички форми на човешка комуникация като „истории“, а

наративната логика според него се схваща като специфична логика, посредством която комуникацията има оценъчна функция.

Наративната парадигма днес съчетава символни действия, които изграждат сациалната реалност, като споделено разбиране за историческите и социални натрупвания. Докторантът описва в детайли и появилата се през 70-те години на 20.век нова наука – „наратология“. Автор на термина е френският учен с български произход Цветан Тодоров. Той пръв посочва и разликата между „наратив“ и „дискурс“. Докато разказаната история е съдържанието, то дискурсът показва как това съдържанието е разказано.

Още Клод Леви Строс твърди, че всички наративи по света са свързани и споделят едно и също структурно родство. Докторантът е възприел за най-подходяща реторическата дефиницията за „наратив“ на Джеймс Фелан: „някой казва на някого друго, по някакъв повод и с някакви намерения, че нещо се е случило“. Георги Мерджанов заключава, че два елемента от наратива са в пряка връзка с неговата реторичност: перспективата(гледната точка) и идеологията.

Докторантът е подложил на прецизиране и хипотезата на Ювал Харари, според който способността на хората да се колаборират в големи групи се дължи на способността им да си измислят убедителни фикции, в които останалите да повярват и така да бъдат обединени. Под „фикции“ тук се разбират както митовете, така и подобни конструкти, като: религията, парите, човешките права. Горните имат същите характеристики като митовете. Ние, смята автора, живеем в две реалности: физическа и въобразена. Като въобразената реалност доминира над физическата.

Новият приносен момент тук, е че разказваните истории успяват да провокират създаване на реалност. Авторът е очертал два основни погледа към същността на наратива: като отразяващ реалността и като създаващ реалност. Една „реч“ се състои от четири части, като уводът и заключението са, за да предразположат аудиторията, а наративът и доказателството – да я убедят. Най важните части на речта са: наративът и доказателството.

За нуждите на своя анализ докторантът се спира подробно на съвременната теория за реторическото президентство на Джефри Тулис, който изследва американската президентска реторика и я разделя на три главни периода: Старият път – до 1901 г., Средният път – от 1901 до 1913 г. и Новият път – след 1913 г., та до днес. Характерно за съвременното е, че президентските речи вече се представят не писмено, а устно и са пряко адресирани към хората. Медиите днес също оказват мощно въздействие върху развитието на президентската реторика, като някои президентски речи се проектират така, че да влязат в новините по телевизията чрез цитиране на избрана тенденция или афоризъм от речта.

Чрез реториката на речта се осъществява и основното влияние на президента върху гражданите на държавата. Речите на президента трябва да са въздействащи и да предизвикват емоции. В тази връзка докторантът е анализирал естонската президентска институция. Анализирайки наратива в президентската реторика, авторът се позовава на тезата на Нели Стефанова, според която чрез наратива и неговата способност да провокира визуализация, аудиторията получава усещане за достоверност.

Етосът на естонския президент е в пряка зависимост с това, до каква степен той се вписва с предписаното в Конституцията и до каква степен задоволява очакванията на избирателите. Три са основните очаквания на избирателите към президента на Естония: че той ще поеме контрола и ще се грижи за тях, че ще задвижи страната към по-добро бъдеще, и че стои над политиците и ще дава морален пример.

Авторът е посочил основните черти, които изграждат персонажът на естонския президент Ленарт Мери в очите на неговата аудитория: невербалната комуникация, международните контакти и свободното използване на английски език. Чрез тях етоса на президента се прехвърля върху етоса на страната. Ленарт Мери е отличен комуникатор, лидер вълнуващ се от политиката и е про-европейски ориентиран.

В третата част на дисертационния труд е направен отличен структурен анализ на международната англоезична реторика на естонския президент по време на двата му мандата. Всеки език е носител на определена култура, която от своя страна поражда определено

съдържание. Това съдържание рефлектира върху наративите. Ленарт Мери показва някои характеристики на герой поради самото естество на социалната си позиция. Той е президент, лидер на хората, една съвременна форма на владетел.

Структурният анализ установява конкретните елементи и формата на президентските речи. Открити са общи, повтарящи се елементи както в структурата, така и в съдържанието на речите. Речите на Ленарт Мери винаги са политически, дори когато са произнесени по повод като тържествени. В речите на Мери най-често се повтарят определени типове конфликти. Най-честите теми в международната англоезична реторика на Ленарт Мери са свързани с бъдещето на Естония.

В четвъртата част на дисертационния труд е анализиран наративът в международната англоезична президентска реторика на Ленарт Мери. Изведени са редица методи за анализ на конкретни наративи в текста. Софтуерният анализ е послужил за проверка на резултатите от анализа на наратива като дългосрочна стратегия. След направения анализ автора стига до заключението, че в реториката на на Ленарт Мери има две независими главни сюжетни линии: „Аз“ и „Ние“. Авторът е открил и важен второстепенен наратив – за „демократичния свят“. „демократичната Естония“ и демокрацията в Русия.

Видовете наративи в международните англоезични речи на Ленарт Мери са: притчи, лични и исторически наративи, митологични наративи, хипотези за бъдещето, статистически и правни наративи. Докторантът е открил и два персонажа, които Ленарт Мери играе пред аудиторията: „Един от вас“ и „Прометей“.

ОБЩ ИЗВОД: Представената ми за рецензиране докторска дисертация е добре структурирано, логично поднесено и цялостно завършено научно изследване в областта на президентската реторика. По време на публичната защита ще *гласувам* „ЗА“ присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на Георги Мерджанов.

25.01.2021 г.

Рецензент: доц. д-р Цветан Кулевски

